

BARTOSZ PRABUCKI, MAŁGORZATA BRONIKOWSKA

SPORT JAKO POMOST KULTUR. ANTROPOLOGICZNA PODRÓŻ PRZEZ ŚWIATOWE IGRZYSKA SPORTÓW TRADYCYJNYCH

ABSTRACT. Bartosz Prabucki, Małgorzata Bronikowska, *Sport jako pomost kultur. Antropologiczna podróż przez Światowe Igrzyska Sportów Tradycyjnych* [Sport as Cultural Connectors: An Anthropological Study of the World Traditional Sports Games], edited by Sławomir Sztajer, Ewelina Berdowicz, „Człowiek i Społeczeństwo” vol. LX: *Religion and Culture Beyond Tradition: Contemporary Perspectives*, Poznań 2025, pp. 105–124, Adam Mickiewicz University. ISSN 0239-3271, <https://doi.org/10.14746/cis.2025.60.7>.

The aim of this paper is to present an interesting and anthropologically significant sporting and cultural event – the Games of Traditional Sports. Using research methods and techniques relevant to anthropology of sport, such as participant observation, literature analysis, and, additionally, netnography, the authors present the results of their own observations conducted during the 5th TAFISA World Sports for All Games in Šiauliai, Lithuania. They describe the event and then analyze its significance, placing it in the context of significant contemporary phenomena – multiculturalism and intercultural integration, for which traditional sports are a valuable tool as a cultural link between people, regaining importance worldwide.

The authors demonstrate the cultural significance of such events in the context of celebrating cultural diversity through participation in sport, especially traditional sports.

Keywords: cultural anthropology, anthropology of sport, multiculturalism, cultural diversity, traditional sports, Sport for All Games.

Bartosz Prabucki (autor korespondencyjny), Akademia Wychowania Fizycznego im. Eugeniusza Piaseckiego w Poznaniu, ul. Królowej Jadwigi 27/39, 61-871 Poznań, e-mail: prabucki@awf.poznan.pl, <https://orcid.org/0000-0002-6701-3944>.

Małgorzata Bronikowska, Akademia Wychowania Fizycznego im. Eugeniusza Piaseckiego w Poznaniu, ul. Królowej Jadwigi 27/39, 61-871 Poznań, e-mail: bronikowska@awf.poznan.pl, <https://orcid.org/0000-0002-0584-0725>.

Sport jako pole badawcze etnologii i antropologii kulturowej

W początkowym okresie rozwoju etnologii i antropologii kulturowej zainteresowanie tych dyscyplin naukowych sportem nie było częste. Okazało się jednak, że stanowi on wartościowe pole badawcze, pełniąc wiele funkcji w codziennym życiu społecznym (MacClancy, 1996; Lipoński, 2004). Zaczęto mu się przyglądać z różnych stron i w ramach różnych paradygmatów, takich jak ewolucjonizm (Tylor, 1879) czy interpretacjonizm, którego twórcą był amerykański badacz Clifford Geertz. W swojej pracy *The Interpretation of Cultures* przyjrzał się mieszkańcom wyspy Bali i elementowi ich kultury sportowej – walkom kogutów. Geertz (2005) zwrócił uwagę na to, że całe tło tego sportu odzwierciedla strukturę społeczną Balijszyków, ukazując cechy i wartości ich kultury. Interpretacjonizm jest zatem szczególnie istotny dla badań nad sportem, podlega on bowiem różnym interpretacjom, w zależności od przyjętej perspektywy badawczej (Blanchard, 1995). W tym nurcie badania prowadził antropolog sportu Robert R. Sands (2002). Ponadto wykształciła się subdyscyplina antropologii – antropologia lub etnologia sportu, czyli dział etnologii ogólnej zajmujący się badaniami nad kulturowymi i społecznymi własnościami sportu (Lipoński, 2004).

Szczególnym zagadnieniem badanym przez etnologię sportu są relacje sportu z tożsamością zbiorową i etnicznością (MacClancy, 1996). Koncentrują się one na kilku głównych obszarach tematycznych. Jeden z nich dotyczy badania sportu jako elementu wykorzystywanego w międzynarodowych konfliktach. Problematyka etniczna na gruncie antropologii kulturowej to w dużej mierze właśnie zagadnienie konfliktu etnicznego (Posern-Zieliński, 2005). Zdaniem niektórych badaczy sport w wielu przypadkach może być polem (a nawet zarzewiem) takich konfliktów (Kapuściński, 2004). Jak jednak zauważył Aleksander Posern-Zieliński (2005), obok dużej liczby konfliktów etnicznych współżycie różniących się od siebie wspólnot etno-kulturowych może przybierać także formę poprawnych, a nawet harmonijnych stosunków. W tym kontekście badacze zwrócili uwagę na rolę sportu jako elementu pomagającego podtrzymywać, manifestować i promować poczucie tożsamości zbiorowej danej społeczności ludzkiej (Blanchard, 1995; Bronikowska, 2013; Lipoński, 2004; MacClancy 1996). Inni dostrzegli jego rolę w tworzeniu kulturowego porozumienia między narodami (Riordan, 1977). Ta ostatnia kwestia jest tym istotniejsza, że żyjemy dziś w świecie wielokulturowym. Wielokulturowość może stanowić czasem problem, zwłaszcza dla wieloetnicznych

państw, w których mniejszości narodowe i grupy etniczne walczą o swoje miejsce i prawa w kulturach narodowych (Burszta, 1998). Jest to jednak też ogromne bogactwo, a zarazem dziedzictwo ludzkości i szansa na celebrowanie tej kulturowej różnorodności. Dlatego sport jako kulturowy łącznik nabiera istotnego znaczenia na całym świecie, a w ostatnich dekadach odradzają się jego formy tradycyjne, charakterystyczne dla poszczególnych regionów i kultur tzw. sporty i gry tradycyjne (ang. *Traditional Sports and Games*, TSG). Wyjątkową możliwość pokojowej integracji i wymiany doświadczeń między różniącymi się kulturowo społecznościami za pomocą m.in. gier i sportów tradycyjnych dają organizowane na poziomie regionalnym i międzynarodowym wydarzenia o charakterze kulturowo-sportowym.

Celem niniejszego artykułu jest analiza i interpretacja takiego wydarzenia, pokazującego, że mimo wielu istniejących konfliktów oraz różnic dzielących ludzi możliwe jest pokojowe współdziałanie, którego platformą jest właśnie sport – jako przykład przyjęto TSG. Stosując metody i techniki badawcze adekwatne w kontekście antropologii sportu (Blanchard, 1995), takie jak obserwacja uczestnicząca (aktywny udział autorów w opisywanym wydarzeniu), analiza i interpretacja literatury i źródeł zastanych (m.in. encyklopedii, broszur z informacjami z tego eventu) oraz uzupełniającą netnografia (Jemielniak, 2013) polegająca na analizie i wykorzystaniu źródeł internetowych, autorzy podjęli się analizy jednego z największych na świecie wydarzeń sportowo-kulturowych, które stanowi egemplifikację tytułowego zjawiska – sportu, a zwłaszcza jego form tradycyjnych, jako pomostu różnorodności kultur.

Mowa tu o TAFISA World Sport for All Games – megaevento sportowo-kulturowym, który przyciąga coraz większą rzeszę zainteresowanych grup społecznych, chętnych do dzielenia się swoją spuścizną kulturową, a także poznawania innych kultur poprzez różnorodne formy sportu. Można stwierdzić, że jest to swego rodzaju ewenement na skalę światową zaraz po igrzyskach olimpijskich, których inicjator (Międzynarodowy Komitet Olimpijski, MKOl) nie przywiązuje aż takiej wagi do sportów tradycyjnych, rozpoznawalnych bardziej w kontekście regionalnym. Ich cechą charakterystyczną jest bowiem szersze wykorzystanie, polegające nie tyle na współzawodnictwie i rywalizacji (jak to się dzieje na igrzyskach olimpijskich), ale przede wszystkim na wymianie międzykulturowej prezentowanych form sportowych, ponieważ główną ideą przywrócenia dawnych form aktywności fizycznej jest ich rewitalizacja dla podtrzymania społecznej tożsamości lokalnej, a jednocześnie ich popularyzacja jako sposób na walkę z globalnym problemem związanym z niskim poziomem podejmowanej

aktywności fizycznej wśród wszystkich grup społecznych (Bronikowska i Laurent, 2015).

Idea i znaczenie sportów tradycyjnych i igrzysk TAFISA

Wojciech Lipiński (2004) dostrzega, że w ostatnich dekadach zauważalne jest wzrastające zainteresowanie dawnymi sportami, określanymi jako tradycyjne (TSG), w skali międzynarodowej. Przez sport tradycyjny rozumiemy tu rodzaj sportu o proveniencji najczęściej ludowej, powstały w erze przednowoczesnej, o zasięgu raczej lokalnym bądź regionalnym, stanowiący często istotny element kultury i tożsamości danej społeczności ludzkiej. W obrębie różnych form kultury fizycznej spotykamy również pojęcie „gry” (Caillois, 1997). Są to pojęcia zbliżone semantycznie (mówimy nawet o grze sportowej), dlatego też na potrzeby tej pracy używamy ich zamiennie.

Wraz z początkiem nowej ery na całym świecie coraz większą popularnością cieszą się inicjatywy związane z rewitalizacją, promowaniem i praktycznym wykorzystywaniem TSG. Małgorzata Bronikowska (2010) dowodzi, że w niektórych regionach stały się one wręcz świadectwem dawnych czasów i jako „identyfikatory” charakteryzują specyfikę danego społeczeństwa, z którego się wywodzą. Przy tym należy podkreślić, że nie ograniczają one swojej funkcji jedynie do ich nostalgicznego przeżywania poprzez „spoglądanie w przeszłość”, lecz stanowią wciąż żywotne, pełne kulturowych znaczeń elementy współczesnych tożsamości zbiorowych wielu grup etnicznych i całych narodów – ich aktywnie promowanej tradycji i dziedzictwa (Groll i Bronikowska, 2015). Obecnie obserwuje się globalny zwrot ku etniczności, tożsamości zbiorowej i wielokulturowości (Finkelkraut, 1992), które nabierają szczególnego znaczenia na poziomie od lokalnego do międzynarodowego, co jest widoczne także w TSG (Barreau i Jaouen, 1999; Blanchard, 1995; Bronikowska, 2008; Jarvie, 1994; Lavega 2006b; Lipiński, 2008; Prabucki, 2014; Sands, 2002; Strutt, 1810). W celu zapewnienia mu niezbędnych, zinstytucjonalizowanych podstaw zaczęto tworzyć organizacje zajmujące się rewitalizacją, podtrzymywaniem i promowaniem sportów tradycyjnych w skali światowej.

Jedną z takich organizacji jest TAFISA (The Association for International Sport for All), która powstała w Bordeaux w 1991 r. za jednogłośnie zgodą ponad czterdziestu państw całego świata (obecnie zrzeszonych jest ponad 170 państw). Za cel główny prac w obrębie tej instytucji przyjęto realizację zadań związanych z potrzebą dynamicznego rozwoju sportu

powszechnego jako przeciwdziałanie pandemii bezruchu wśród wszystkich kategorii wiekowych. Członkowie TAFISA zgodnie podzielają zdanie, że jest to podstawowe ludzkie prawo każdego człowieka (TAFISA 5th World Sport for All Games, Participant's Book, 2012). Organizacja aktywnie współpracuje z innymi globalnymi liderami zmian, w tym z ONZ, WHO, UNESCO, MKOl, ICSSPE, w swojej misji tworzenia „Lepszego Świata” (About TAFISA 2025).

Jedną z nadrzędnych inicjatyw wypełniających założony cel TAFISA są organizowane w cyklu czteroletnim (wzorem igrzysk olimpijskich) Światowe oraz (osobno) Europejskie Igrzyska Sportu dla Wszystkich TAFISA. Kolejnym krokiem było ustanowienie głównych celów tych igrzysk, które brzmią: (1) igrzyska te mają służyć promowaniu sportu dla wszystkich oraz uczestnictwu w aktywności fizycznej; (2) chronić i promować tradycyjne sporty i gry, a tym samym światowe dziedzictwo niematerialne; (3) wspierać współpracę między narodami; (4) stwarzać możliwości wymiany doświadczeń (TAFISA European Traditional Sports and Games Festival Perugia, 2022).

Zgodnie z wizją pomysłodawców igrzyska zazwyczaj obejmują prezentacje poszczególnych sportów, zawody w przyjaznej atmosferze, współtowarzyszące temu wydarzenia kulturalne, pokazy artystyczne, konferencje i targi (TAFISA World Sport for All Games 2025). Pierwsza ich edycja na poziomie światowym została zorganizowana w niemieckim Bonn w 1992 r., a na poziomie europejskim w 2018 r. w holenderskim regionie Fryzja. Zawody odbywają się każdorazowo w innym mieście, stanowiąc wielką celebrację różnorodności kulturowej poprzez sport. W zamyśle członków TAFISA ma to być wielki festiwal, podczas którego „ludzie będą mogli odkrywać tradycyjne sporty i gry oraz różne kultury z całego świata” (TAFISA 5th World Sport for All Games, Participant's Book, 2012: 7). Do tej pory odbyło się sześć edycji światowych igrzysk, kolejno: 1992 r. Bonn (Niemcy); 1996 r. Bangkok (Tajlandia); 2000 r. Hanower (Niemcy); 2008 r. Busan (Korea Południowa); 2012 r. Szawle (Litwa); 2016 r. Jakarta (Indonezja) i 2020 r. Lizbona (Portugalia). Nie odbyły się tylko światowe igrzyska zaplanowane w kanadyjskim Montrealu w 2004 r. i światowe igrzyska w 2024 r., które miały się odbyć w Niżnym Nowogrodzie w Rosji. To sportowo-kulturowe wydarzenie nabrało takiego rozmachu i popularności, że od 2018 r. postanowiono organizować je również na poziomie europejskim. Organizatorem I Europejskich Igrzysk Sportu dla Wszystkich TAFISA był fryzyjski region Holandii. Regionem wytypowanym na drugie tego formatu igrzyska była Perugia we Włoszech w 2022 r. (TAFISA Regional Sport for All Games 2025).

Główną ideą tego wydarzenia jest zaprezentowanie sportów i gier tradycyjnych z różnych części świata przez delegacje/reprezentacje poszczególnych krajów biorących w nim udział. Oprócz tego przedstawiciele niektórych krajów prezentują także inne elementy swojej rodzimej kultury (np. muzykę, tańce, różnorodne formy *cultural performance*), aktywności fizycznej (takich jak joga, tai-chi, *kiiking*, czyli fińska huśtawka dająca możliwość obrotu o 360 stopni, różnorodne sztuki walki, jak brazylijska *capoeira*, kambodżańskie *bokator*, systemy ćwiczeń cieleśno-duchowych przy akompaniamencie muzyki, np. irańskie *zurhkaneh* czy hinduskie *mallakhamb* itp.) oraz formy gier regionalnych, jak polska pierścieniówka, wschodnio-azjatyckie *sepak takraw* czy meksykańska *ulama*. Sport pełni tu jednak rolę przewodnią jako jeden z ważniejszych elementów kultury, w tym kultury fizycznej. Najcenniejszą wartością tych wielkowymiarowych wydarzeń jest to, że wszyscy chętni, mieszkańcy miasta-gospodarza, turyści i inni członkowie reprezentacji poszczególnych regionów świata przybyli na tę imprezę mogą nie tylko obserwować przebieg prezentowanych sportów, gier czy tańców, ale także wziąć w nich aktywny udział. Dzięki takiej idei igrzysk, poprzez umożliwienie wzajemnej partycypacji w różnych formach aktywności fizycznej następuje globalna integracja uczestników i wspólne przeżywanie radości płynącej z doświadczania różnic w obrębie sportowo-kulturowej różnorodności – tak istotnego antropologicznie fenomenu naszych (ale nie tylko naszych) czasów.

Igrzyska te mają charakterystyczny przebieg, ogólnie ukazany poniżej na przykładzie piątej edycji tego eventu.

V Światowe Igrzyska Sportu dla Wszystkich TAFISA

Wydarzenie to zostało zorganizowane przez władarzy miasta-gospodarza i TAFISA, z honorowym wsparciem Międzynarodowego Komitetu Olimpijskiego. Odbędzie się ono w dniach 5–12 lipca 2012 r. w litewskim mieście Szawle. Jego głównym przesłaniem była promocja różnorodności kulturowej poprzez tradycyjne sporty i gry, przy podkreśleniu ich znaczenia w zachowaniu dziedzictwa kulturowego oraz integracji społecznej (TAFISA 5th World Sport for All Games, Participant's Book, 2012).

W pierwszym dniu odbył się przemarsz ulicami miasta-gospodarza. Uczestnicy byli ubrani w koszulki w swoich barwach narodowych lub stroje tradycyjne, wywodzące się z ich kultur. Nieśli ze sobą flagi narodowe. Pochód przypominał wielokulturową paradę – na wzór ceremonii otwarcia igrzysk olimpijskich. Poszczególne delegacje uczestniczyły we wspólnej zabawie,

która jako forma istniała, zdaniem niektórych badaczy, jeszcze przed kulturą (Huizinga, 2007), a dzisiaj przejawia różne oblicza w wielokulturowym świecie. Polska delegacja należała do najaktywniejszych grup, stanowiąc „połączone siły”, składające się z reprezentantów Polskiego Towarzystwa Ringo oraz reprezentantów Polski na Światowe Igrzyska Sportu dla Wszystkich TAFISA z poznańskiej Akademii Wychowania Fizycznego.

Następnie w hali widowiskowo-sportowej odbyła się uroczysta ceremonia otwarcia, podczas której gospodarze igrzysk – Litwini – zaprezentowali widowisko przybliżające zgromadzonym ich historię i tradycję, a jednocześnie pokazujące ich jako naród nowoczesny i patrzący w przyszłość. Ta manifestacja wpisała się w typowe dla współczesnego świata łączenie tradycji z nowoczesnością – chęć oparcia swojej tożsamości na mocnej podstawie przy jednoczesnej deklaracji przynależności do wspólnoty patrzącej w przyszłość (Prabucki, 2022). W drugiej części ceremonii otwarcia na główną arenę weszły delegacje wymieniane przez prezentera w kolejności alfabetycznej według nazw państw w języku litewskim. Już podczas tego wydarzenia widać było, że igrzyska na Litwie będą imprezą wyjątkową – wydarzeniem, które pokaże, że sport (jego formy tradycyjne) może stanowić pretekst do celebracji różnorodności kulturowej.

Następnego dnia, w tzw. Dniu Europejskim (ang. *European Day*), delegacje z różnych krajów rozpoczęły prezentacje swoich sportów, gier i innych elementów kultury (tańców, muzyki etc.) w różnych miejscach miasta. Polska delegacja pokazała dwa rodzime sporty tradycyjne. Pierwszym z nich była pierścieniówka, polegająca na przerzucaniu oburącz piłki przez trzy otwory znajdujące się w siatce, wymyślona w 1935 r. przez Włodzimierza Robakowskiego, który zainspirował się zabawą mazurskich rybaków przerzucających boje przez dziurawe sieci. Na podstawie zaobserwowanego zrębu ruchowego opracował zasady gry, kierowanej głównie do młodzieży i dorosłych, nazywając ją „pierścieniówką”, od zaprojektowanych przez siebie trzech otworów w siatce w kształcie pierścieni (Robakowski, 1935). Została ona zapomniana po II wojnie światowej. Przywrócono ją dopiero w 2003 r. z inicjatywy Wojciecha Lipońskiego, który wspólnie z Małgorzatą i Michałem Bronikowskimi pracował nad jej rekonstrukcją oraz uwspółcześnieniem przepisów w celu lepszego przekazu, adekwatnego dla dzisiejszego odbiorcy (Podolska, 2025). Stała się odąd sportem rekreacyjnym, pokazywanym i promowanym podczas festiwali i festynów, ale nade wszystko koronnym sportem tradycyjnym, promującym polską kulturę na niwie międzynarodowej podczas Światowych i Europejskich Igrzysk Sportu dla Wszystkich TAFISA. Sport ten coraz częściej trafia także do edukacji

uniwersyteckiej i zajęć szkolnych¹. Pierścieniówka ma więc szansę stać się w przyszłości polskim sportem narodowym i elementem dziedzictwa, z którego być może będziemy dumni tak jak dzisiaj Baskowie z peloty (Prabucki, 2022) czy Irlandczycy z futbolu gaelickiego i hurlingu.

Drugim zaprezentowanym przez Polskę sportem była kapela. To gra łącząca celność rzutu z szybkim biegiem, co sprawia, że jest ona postrzegana w kategoriach atrakcji ruchowej. Dlatego też została wykorzystana do pokazów na arenie międzynarodowej, reprezentując godnie polski dorobek w powszechnej kulturze fizycznej (Bronikowska, 2008; 2013). Zaprezentowano też polskie ringo (Bronikowska, 2018).

Pierścieniówka cieszyła się największym zainteresowaniem. Do grupy chcących spróbować innych kodów ruchowych dołączały osoby pochodzące z różnych kontynentów. W pierścieniówkę grała na przykład kobieta z Iranu, ubrana w tradycyjny, muzułmański strój (hidżab). Ten jednostkowy przykład nie upoważnia do wyciągania zbyt daleko idących wniosków. Pokazuje jednak, że można cieszyć się różnorodnością kulturową i integrować przez wspólny udział w grze. Także kapela cieszyła się dużym zainteresowaniem ze względu na dynamiczny przebieg i proste zasady. Grę w nią podjęli na przykład Szkoci, którzy sami mają wiele tradycyjnych sportów (np. *tossing the caber*, *weight throw*, *hammer throw* itp.) (Jarvie, 1994; Prabucki, 2022).

Trzeciego dnia igrzysk odbyło się wydarzenie, które stało się egzemplifikacją opisywanego tu kontekstu celebracji różnorodności kulturowej przez udział w sporcie – był to tzw. Dzień Narodów Świata (ang. *World Nations Day*). Delegacje z wielu krajów prezentowały swoje sporty i gry na płycie stadionu miejskiego i wokół niego. Można tu wskazać wybrane przykłady, zaprezentowane przez narody z całego świata, sportów stanowiących dziedzictwo regionów.

Jeśli chodzi o Europę, Hiszpanie zaprezentowali kilka gier rzutnych, w tym *el bolo leones*, popularną zwłaszcza na północy tego kraju, w Kantabrii czy Leon (TAFISA 5th World Sport for All Games, Participant's Book 2012). Polega ona na próbie przewrócenia za pomocą rzutu drewnianą kulą z odległości ok. 25–30 metrów jak największej liczby drewnianych kręgli, ustawionych w trzy rzędy po trzy kręgle (Federación de Deportes Autóctonos

¹ Przykładem jest wprowadzenie pierścieniówki do zajęć wychowania fizycznego w Szkole Podstawowej w Czempiniu przez Jana Prabuckiego. Obecna podstawa programowa przedmiotu wychowanie fizyczne dla szkół podstawowych w treściach kształcenia zawiera informacje o konieczności praktycznego poznawania przez uczniów regionalnych gier z różnych kręgów kulturowych (<https://podstawaprogramowa.pl/Szkola-podstawowa-IV-VIII-1/Wychowanie-fizyczne>, dostęp: 31.03.2025).

de CyL 2025). Duńczycy zaprezentowali różne gry, których można również popróbować, wybierając się do duńskiego Gerlev – do największego na świecie parku-skansenu gier (duń. *Lege Park*), w którym można zagrać w kilkadziesiąt europejskich gier i sportów tradycyjnych (Gerlev Legepark Games Centre 2025). Szwedzi zaprezentowali grę typu kręglarskiego z rzucaniem do celu – *kubb*, w której za pomocą sześciu drewnianych rzutek należy zbić pięć drewnianych pionów przeciwnika (kręgli) stojących po przeciwległej stronie pola gry (z dystansu 8 metrów). Grę kończy obalenie większego pionu zwanego królem, który stoi na środku pola do gry (Lipoński, 2008). Sport zaprezentowany przez Holendrów – *fierljeppen* – polega na przeskoczeniu koryta wody za pomocą długiej tyczki, którą po rozbiegu należy wbić w dno akwenu, aby wspiąć się po niej jak najwyżej do czasu, aż tyczka obciążona zawodnikiem przechyli się na drugi brzeg (TAFISA 5th World Sport for All Games, Participant's Book 2012). Ta wyjątkowo widowiskowa konkurencja jest bardzo popularna w Holandii, dlatego też nieprzerwanie od kilku stuleci organizowane są zawody na poziomie lokalnym i narodowym z udziałem najlepszych skoczków w Niderlandach przez Królewski Holenderski Związek Fierljeppen. Wywodzi się ona z czynności pracy. Holandia jest krajem nizinnym z polderami i groblami, często leżącymi poniżej poziomu morza. W celu przemieszczania się po nich suchą stopą miejscowi rolnicy, a także myśliwi i żołnierze, w przeszłości musieli używać długich tyczek, aby móc przeskoczyć między zatopionymi miejscami. Z czasem ta czynność przerodziła się w rodzaj rywalizacji sportowej, popularnej zwłaszcza podczas wiejskich festiwali (Lipoński, 2008). Ciekawy sport drużynowy zaprezentowali Irlandczycy. Ich futbol gaelicki przypomina rugby – jest rozgrywany między dwiema drużynami, które starają się zdobyć punkt poprzez umiejętne kopanie bądź podania piłki rękoma. Punkt zdobywa się poprzez wbicie piłki do bramki, której broni bramkarz. Co ciekawe, sport ten jest popularniejszy w Irlandii niż piłka nożna, a jego geneza sięga XIII w. (pierwsze zapisy o grze w piłkę w Irlandii pochodzą z 1308 r.), lecz swoją współczesną formę przybrał dopiero w XIX w. (Lipoński, 2008). Co ważne, futbol gaelicki stał się symbolem ruchu oporu przeciwko kulturze anglosaskiej w czasach okupacji brytyjskiej, dlatego do dziś pozostaje ważnym elementem tożsamości narodowej (Bronikowska, 2013). Sytuacja ta przypomina próby podtrzymywania polskiej świadomości narodowej przez sport w czasach wieloletnich zaborów (Piasecki, 1959).

Gospodarze igrzysk zaprezentowali sięgający XVII w. sport drużynowy, zwany *ritinis*. Jak powiedzieli podczas rozmowy zawodnicy tego sportu – dawniej *ritinis* był rozgrywany na polach przez lokalnych pasterzy. Został

jednak przeniesiony na murawy stadionów piłkarskich. Sport ten polega na próbie przerzucenia piłki za linię końcową wyznaczonego boiska po stronie drużyny przeciwnej, która stara się za pomocą zakrzywionych kijów zatrzymać lecącą w jej kierunku piłkę, a następnie odrzucić ją z kozłem w stronę pierwotnie rzucającej piłkę drużyny (TAFISA 5th World Sport for All Games, Participant's Book 2012). Swoimi zasadami przypomina opisaną przez Eugeniusza Piaseckiego (1916) grę o nazwie piłka graniczna lub kulotka/koczałka (Lipoński, 2004). Na uwagę w kontekście dbałości o tożsamość zasługują też Rumuni i ich zbliżony w rozgrywce do amerykańskiego baseballu oraz polskiego palanta sport narodowy – *oina*. Jego historia sięga XV w. W XIX stuleciu został włączony do zajęć szkolnych, a w 1932 r. powstała narodowa federacja *oina* w Rumunii. Rozgrywane są regularne mistrzostwa kraju w tej dyscyplinie (TAFISA 5th World Sport for All Games, Participant's Book 2012).

Reprezentacja Polski przedstawiła kilka wcześniej zapomnianych, ale na nowo odkrytych i odrestaurowanych sportów tradycyjnych, wywodzących się z różnych regionów kraju. Obok opisanej już wyżej pierścieniówki i kapeli, trzecim polskim sportem były grele, czyli prosta, ludowa odmiana kręgli, znana przede wszystkim na wsiach, rozgrywana przy przydrożnych tawernach (Gołębiowski, 1831). Polega ona na trafianiu drewnianym klinem w oddalone o 8 metrów, wbite w ziemię sztachety (tj. deszczułki najczęściej stosowane do tworzenia płotów wokół zagrody wiejskiej) w celu ich przewrócenia. Sportem najmłodszym z prezentowanych przez polską reprezentację było ringo – zaproponowane w latach siedemdziesiątych XX w. przez Włodzimierza Strzyżewskiego, który zapożyczył główne zasady tego sportu prawdopodobnie z obserwacji niemieckiego ring-tenisa i angielskiej gry pokładowej (Bronikowska, 2018), aby stworzyć polską odmianę. Gra przyjęła się w polskiej tradycji, ewoluując do sportu rozgrywanego na międzynarodowych arenach sportowych (Lipoński, 2008). Dotarła zatem do poziomu sportyfikacji (Barreau, 1998), który charakteryzuje się zinstytucjonalizowaniem tej dyscypliny. Polega ona na przerzucaniu ponad siatką gumowego kółka, tak aby przeciwnik miał trudności w jego złapaniu. Jest to gra o walorach sportowych i edukacyjnych, wprowadzana do aktywności fizycznej w szkołach i uniwersytetach nie tylko w Polsce².

Przechodząc do przedstawienia wybranych przykładów z innych kontynentów, należy wspomnieć reprezentację Stanów Zjednoczonych, która

² Wprowadza się ją np. do zajęć praktycznych dla studentów Katolickiego Uniwersytetu w Walencji.

zaprezentowała tradycyjną grę rekreacyjną – *shuffleboard*. Polega ona na próbie umieszczenia krążka w punktowanym polu za pomocą kija mającego kształt wiosła. Gra ta przypomina *curling*, ale w odróżnieniu od szkockiej „gry w kamienie” rozgrywana jest na specjalnie przygotowanym podłożu, umożliwiającym sprawne przemieszczanie się krążka. Obecnie *shuffleboard* stanowi popularną grę rekreacyjną (TAFISA 5th World Sport for All Games, Participant’s Book 2012).

Amerykę Południową reprezentowała delegacja z Brazylii, która przedstawiła tradycyjną sztukę walki-tańca, znaną jako *capoeira*. Wywodzi się ona z XVI-wiecznej kultury niewolników pracujących na brazylijskich plantacjach. Stanowiła istotny element kultury, pomagający im stawiać opór kolonizatorom i podtrzymywać swoją dystynktywną kulturę i tożsamość. W 1930 r. została uznana za sport, a w 2008 r. za ważny element brazylijskiej kultury, którym jest do dziś (TAFISA 5th World Sport for All Games, Participant’s Book 2012).

Atrakcyjne gry zaprezentowały też delegacje z Afryki. Republika Południowej Afryki, razem z Namibią, zaprezentowała rzutną grę o nazwie *jukukei*. Jej historia sięga 250 lat, kiedy była rekreacyjną grą pracowników sektora transportu w RPA (TAFISA 5th World Sport for All Games, Participant’s Book 2012). Grę o zbliżonym przebiegu opisywał Piasecki pod nazwą *ducza*, podając ją jako aktywność chłopców praktykowaną w zaściankach szlacheckich na Podlasiu (Piasecki, 1916). Polega ona na trafianiu rodzajem odważnika z uchwytem we wbity w ziemię kołek w celu przewrócenia go. Z przeprowadzonego wywiadu bezpośredniego wynika, że forma tej aktywności jest obecnie uprawiana w RPA nie tylko w szkołach, ale też na poziomie profesjonalnym. Cieszy się ona szczególną popularnością w Namibii i, co ciekawe, w Stanach Zjednoczonych. Ta sama delegacja zademonstrowała inny sport narodowy – *intonga*. Był to dawniej istotny element kultury i wychowania młodego Afrykanina, który, ucząc się walki, odbywał swoisty rytuał przejścia. Wybitny przywódca ruchu przeciw apartheidowi w RPA Nelson Mandela nauczył się tej sztuki walki jako 5-letni chłopiec (Mandela, 2024). *Intonga* polega na walce dwóch przeciwników z użyciem kijów. Każdy z walczących ma dwa kije – jeden do ataku, drugi do obrony. W wersji współczesnej walczący mają ochraniacze na ręce i ochronę głowy, a kije są obszyte materiałem dla zwiększenia bezpieczeństwa (The African Gourmet 2025).

Azję reprezentowała grupa z Indii. Na uwagę zasługuje hinduski sport narodowy – *kabbadi*. Jest to sport zespołowy o charakterze siłowo-wytrzymałościowym, w którym istotna jest odpowiednia strategia. W zależności

od regionu Azji *kabbadi* może przybierać różne formy. Ta prezentowana na Litwie polega na tym, że jedna z drużyn tworzy krąg zawodników, w środek którego musi się wedrzeć gracz drużyny przeciwnej, *sashi*. Jeśli mu się to uda, musi dotknąć obrońców drużyny przeciwnej i w ciągu 20 sekund wydostać się z kręgu przeciwników. Jeśli zostanie tam zatrzymany, zostaje wyeliminowany z gry. Zawodnicy szturmujący są wysyłani naprzemiennie przez obie drużyny aż do wyeliminowania wszystkich obrońców. Historia *kabbadi* sięga 4000 lat wstecz. Jak już wspomniano, istnieje jej wiele odmian ludowych, ale w formie zestandaryzowanej jest rozgrywana podczas Igrzysk Azjatyckich od 1982 r. jako sport (Lipoński, 2008). Także w Polsce czasów średniowiecza odnajdujemy podobne zręby ruchowe w grze imitującej turnieje rycerskie, zwanej plinie (Knapski, XVII w.).

Inny, niezwykle wyrafinowany sport, a właściwie zespół akrobatycznych ćwiczeń wykonywanych w rytm muzyki granej na bębnach, a jednocześnie jeden z najstarszych typów zapasów, zaprezentowali Irańczycy. *Zurkhaneh* stanowi istotny element ich kultury. W Iranie odbywa się w specjalnym pomieszczeniu, przypominającym meczet. Na jego środku znajduje się arena (*gowd*), wokół której zlokalizowana jest widownia, określana jako *soffeh*. Nad jedną z jej części podwieszony jest balkonik – miejsce dla zespołu muzyków pod przewodnictwem mistrza ceremonii. Tworzą oni muzyczno-recytatorskie tło dla ćwiczących. Same ćwiczenia składają się z wielu elementów, poczynając od rytmicznej rozgrzewki, przez ćwiczenia siłowe czy gimnastyczne, aż do takich, które nawiązują do tradycyjnego, staroperskiego zapaśnictwa (Lipoński, 2012). Uważa się, że *zurkhaneh* to nie tylko nazwa samych ćwiczeń gimnastyczno-zapaśniczych, ale też nazwa miejsc (wzorem starogreckiego Gimnazjonu lub Palestry), w których te ekwilibrystyczne popisy się odbywają (Bronikowska, 2013). Na Litwie przedstawiciele delegacji irańskiej pokazali jeden z efektownych elementów *zurkhanehu* – ćwiczenia z buławami w rękach.

Australijczycy zaprezentowali futbol australijski – sport zbliżony do rugby i futbolu amerykańskiego, ale wskutek historycznych związków Australii z Irlandią silniej związany z futbolem gaelickim. Piłka może być tu przenoszona za pomocą rąk bądź kopana, a celem jest zdobycie punktu poprzez przerzucenie piłki przez bramkę przeciwnika. Już w 1897 r. utworzono Australijską Ligę Futbolu. Futbol australijski, zwany *Global Footy* lub *Aussi Rulez*, zawiera w sobie również elementy wcześniejszej tradycyjnej, aborygeńskiej gry *boogalah*. Gra sama w sobie stanowi silny, sportowy element tożsamości australijskiej (TAFISA 5th World Sport for All Games, Participant's Book 2012).

Powyżej opisano tylko wybrane przykłady sportów i gier tradycyjnych, reprezentujących różne kontynenty świata, w celu pokazania skali zasięgu oraz powagi nadanej kulturowemu fenomenowi TSG, które w niektórych przypadkach były, a w innych stały się lub stają się nieodzownym elementem tożsamości regionalnej/narodowej.

V Światowym Igrzyskom Sportu dla Wszystkich towarzyszyły inne wydarzenia kulturalne, m.in. koncert „Jesteśmy Litwinami”, pokazy tradycyjnych tańców z różnych regionów świata, wystawy prac dziecięcych, przedstawienia teatralne etc. Wszystkie ukazywały jedność w różnorodności kulturowej (TAFISA 5th World Sport for All Games, Participant's Book 2012). Igrzyska stały się też miejscem służącym spotkaniom naukowym, jak konferencja „Rola sportu i kultury w rozwoju społeczeństwa”, zorganizowana pod auspicjami TAFISA i UNESCO. Przedstawiciele krajów z całego świata opowiadali o naukowych i praktycznych działaniach związanych z TSG. Przedstawicielka Polski Małgorzata Bronikowska zaprezentowała polskie sporty tradycyjne – ich genezę, rewitalizację i praktyczne wykorzystywanie w edukacji szkolnej i uniwersyteckiej oraz innych przedsięwzięciach. Reprezentująca Akademię Wychowania Fizycznego w Poznaniu, instytucję zajmującą się badaniem antropologicznego zjawiska zabawy³ jako fenomenu kulturowego, została wybrana na sygnatariuszkę, wraz z przedstawicielem TAFISA Wolfgangiem Baumannem i przedstawicielem UNESCO Alexandrem Schischlikiem, apelu zwanego „Call for good practice”⁴. W jego ramach współautorzy niniejszej publikacji, będący jednocześnie pracownikami badawczymi swojej jednostki, zajmują się między innymi poszukiwaniem, rewitalizacją i ewaluacją gier i sportów tradycyjnych z całego świata, które mogą najlepiej przyczynić się do rozwoju świadomego tożsamościowo społeczeństwa.

Igrzyska na Litwie zakończyły się uroczystą ceremonią zamknięcia.

Igrzyska TAFISA jako miejsce celebracji wielokulturowości przez sport

TAFISA World Sport for All Games to kulturowe święto sportu dla wszystkich, zakładające nieograniczony udział chętnych w podejmowaniu przedstawianych form kultury fizycznej. Dzięki temu uczestnicy igrzysk mogą

³ Zabawa rozumiana jest tu jako pierwotna forma późniejszych gier i sportów, które częściowo z niej wyewoluowały.

⁴ Kopia dokumentu w posiadaniu współautorki.

dodatkowo uzyskać ciekawe informacje o regionach, z których pochodzą zawodnicy. Te elementy sportu są niewątpliwymi nośnikami dziedzictwa kulturowego. Już w poprzednim stuleciu UNESCO uznało je za wartościową część niematerialnego dziedzictwa kulturowego ludzkości (Lavega, 2006b). Ostatnie dekady to regularne inicjatywy mające na celu rewitalizację oraz promocję gier i sportów tradycyjnych jako elementu regionalnego, a także światowego dziedzictwa kulturowego, w które aktywnie włącza się TAFISA, współpracując w tym zakresie właśnie m.in. z UNESCO (TAFISA Annual Report 2018).

Igrzyska TAFISA to najbardziej emblematyczny przykład tych działań. Wydarzenie od początku jest pomyślane i realizowane jako festiwal różnorodności kulturowej, na który przyjeżdżają ludzie z całego świata. To celebrowanie wielokulturowości i dziedzictwa kulturowego przez sport. Towarzyszy im atmosfera kulturowego święta. Udział różnych nacji w wielokulturowych pochodach, tradycyjnych tańcach, pokazach i sportach innych delegacji tworzył atmosferę integracji międzykulturowej, tak potrzebnej w dzisiejszym, wielokulturowym świecie. Parada z okazji inauguracji igrzysk w Szawlach to przykład tego, jak w dzisiejszej rzeczywistości społeczno-kulturowej, w której różnorodność kulturowa jest normą, a nie „egzotyką”, można cieszyć się tą różnorodnością i wymieniać doświadczenia w pokojowy sposób.

Ceremonia otwarcia to także ciekawe z antropologicznego punktu widzenia wydarzenie. Victor Turner zwracał uwagę na symboliczne znaczenie przedstawień kulturowych – jego zdaniem performatywne przedstawienia (w tym widowiska sportowe) poprzez „odgrywanie” prawdziwego życia pomagają zrozumieć innych ludzi i ich kultury (Turner, 1982). W hali sportowej gospodarze igrzysk najpierw przenieśli uczestników w świat swojej mitologii, historii i tradycji, a następnie pokazali, że chcą być postrzegani jako świadomy własnej tożsamości i dziedzictwa, ale jednak patrzący w przyszłość, nowoczesny naród. To przedstawienie, pełne kulturowych i narodowych symboli, ukazało przy tym, jak Castellowska „siła tożsamości” (Castells, 2009) objawia się we współczesnym świecie.

Litewski Dzień Narodów Świata przebiegał w podobnej atmosferze integracji kulturowej przez sport. Na stadionie można było zagrać w sporty i gry pochodzące ze wszystkich stron świata. Polskie sporty tradycyjne cieszyły się niezwykle popularnością. Jeśli zebrała się większa grupa z danego kraju, rozgrywano mecze „międzynarodowe”. Innym razem na boisku do pierścieniówki, ringo czy stanowisku do kapeli i greli spotykali się ludzie różni pod każdym niemal względem. Wspólne było dla nich natomiast jedno – radość uczestnictwa w sporcie i możliwość wymiany doświadczeń

w zakresie praktykowanych w różnych krajach form rodzimej kultury fizycznej. Fenomen zabawy, która istniała, zdaniem Johana Huizingi (2007), jeszcze przed kulturą, i jej znaczenia w dzisiejszym świecie był tu widoczny na każdym kroku. Oczywiście istniał element rywalizacji – podczas meczów w pierścieniówkę liczono punkty. Ale wskutek braku tych elementów, które oddalają współczesny sport zawodowy od Coubertinowskich ideałów z XIX w. (Lipoński, 2000), takich jak powszechna komercjalizacja sportu, jego silna mediatyzacja (Gwóźdź, 2003), problemy związane z dopingiem, rasizmem, wandalizmem, nietolerancją etc., rywalizacja miała tu znaczenie co najwyżej drugorzędne. Ważny był udział. I to udział ludzi różnych, żyjących na co dzień w oddaleniu od siebie, ale dzięki możliwościom współczesnej techniki i takim inicjatywom kulturowym jak igrzyska sportu dla wszystkich mogących się spotkać i razem cieszyć sportem oraz różnorodnością kulturową. Oczywiście nie można ulegać wrażeniu, że wszędzie i w każdej sytuacji byłoby tak samo. Niemniej stadion miejski w Szawłach wręcz „tętnił” wielokulturowością. Stał się egzemplifikacją zjawisk typowych dla dzisiejszego świata – etniczności i wielokulturowości (Burszta, 1998; Posern-Zieliński, 2005). Tyle że tym razem nie można było się tutaj doszukać żadnego konfliktu o podłożu etnicznym. Zamiast tego – powszechna celebrowanie różnorodności poprzez udział w sportach tradycyjnych – będących nadal żywotnym elementem współczesnej kultury i wpisujących się w prężnie rozwijający się ruch sportu dla wszystkich (Marchand, 1990).

Podczas innych wydarzeń opisane wyżej zjawiska były wielokrotnie widoczne. Przedstawienia, w których występowali np. Chińczycy, czy też Brazylijczycy prezentujący swoją *capoeirę*, ukazały performatywny wymiar sportu i kultury – były one „żywotnymi” manifestacjami dziedzictwa i tożsamości kulturowej tych narodów. Wszystko jednak w atmosferze święta i celebrowania, a nie manifestacji konfliktogennych, w które sport też bywa włączany (MacClancy, 1996).

Ceremonia zamknięcia to kolejne, ważne z antropologicznego punktu widzenia wydarzenie. Po przemówieniach kończących tę kulturowo-sportową imprezę nastąpiła prezentacja ludowych strojów litewskich, a później wspólna zabawa. Tu celebrowanie różnorodności kulturowej przybrała postać „wielokulturowej” zabawy tanecznej, a zabawa od zawsze towarzyszyła człowiekowi i także dzisiaj pomaga mu wyrażać siebie. Bez wątpienia igrzyska TAFISA dają taką możliwość⁵.

⁵ Na podstawie obserwacji własnych podczas aktywnego udziału współautorów w ceremonii zamknięcia igrzysk.

To niezwykle wydarzenie miało charakter święta. Oznacza to, że owa celebrowanie różnorodności była tu wielce pożądana i zapewne wszyscy byli na nią przygotowani. Nie można wyciągać zbyt daleko idących wniosków. Niemniej tego typu wydarzenia sportowe i zarazem kulturowe pokazują, że istnieje alternatywa dla wspomnianych na początku tego opracowania konfliktów etnicznych i innych, które są codziennością współczesnego świata. Okazuje się, że wizja „zderzenia cywilizacji” islamskiej z chrześcijańską (Huntington, 1997) może nie być jedynym scenariuszem dla przyszłości naszego globu. Wspólna partycypacja w grze czy rozgrywce sportowej i wymiana wzajemnych doświadczeń, nie tylko sportowych, może się przyczynić do zbliżania się do siebie bardzo różnych kulturowo ludzi. Mogą oni brać udział zarówno w sportach o proveniencji zachodniej, jak i w grach, tańcach i śpiewach pochodzących z krajów Afryki czy Ameryki Południowej. To wydarzenie ma na celu przede wszystkim szerzenie wartości kulturowych, etycznych, społecznych i tożsamościowych, wykorzystując do tego narzędzie, jakim są gry i sporty tradycyjne, co stanowi nowe podejście do poszanowania i zrozumienia tożsamości kulturowej i dialogu międzykulturowego (2nd TAFISA European Sport for All Games 2022). Igrzyska te to wydarzenie szczególne, rzecz można – ekumeniczne. Takich inicjatyw jest jednak więcej. Sporty tradycyjne, będące ich główną częścią, dają szansę na zdrowszą koegzystencję w wielokulturowym świecie.

Igrzyska TAFISA to wydarzenie sportowe odwiedzane przez coraz większą liczbę uczestników z całego świata. Piątą edycję tych igrzysk w litewskich Szawlach odwiedziło ok. 7 tysięcy uczestników z 60 krajów (Asian Sport for All Association 2025). Najbliższa, dziewiąta edycja odbędzie się w Rijadzie w Arabii Saudyjskiej. Szacuje się, że wydarzenie odwiedzi 70 tysięcy osób z ok. 100 krajów (TAFISA World Sport for All Games 2025). Kolejnym skutkiem popularności tych igrzysk jest stworzenie podobnych inicjatyw regionalnych na różnych kontynentach, jak wspomniane igrzyska europejskie. Co więcej, w 2026 r. planowane są pierwsze edycje igrzysk w Afryce, Azji i Oceanii (TAFISA Regional Sport for All Games 2025).

Igrzyska te stanowią ponadto czynnik motywujący miasta-organizatorów, a także samą TAFISA, do rozwoju innych inicjatyw powiązanych ze sportem, w tym jego formami tradycyjnymi. Przykładem jest tu TAFISA World Walking Day, czyli inkluzyjne wydarzenie sportowe w postaci 24-godzinnej sztafety o zasięgu globalnym. Uczestnicy z całego świata jednoczą się, aby świętować aktywność fizyczną i jedność społeczno-kulturową, przekazując specjalną pałeczkę ze wschodu na zachód naszego globu. Najważniejszy jest udział, podjęta aktywność fizyczna i przekaz, który niesie za sobą to wspólne

wydarzenie, np. promocja aktywności fizycznej czy ochrona sportów tradycyjnych (TAFISA World Walking Day 2025). Inny przykład to TAFISA World Martial Arts Festival, czyli wydarzenie, podczas którego delegacje z całego świata prezentują swoje tradycyjne sztuki walki w otwartym i inkluzywnym środowisku, zachęcającym do wymiany wiedzy i doświadczeń kulturowych (TAFISA World Martial Arts Festival 2025). TAFISA szczególną uwagę przykładą do promocji gier i sportów tradycyjnych, traktując je jako coś więcej niż sport. Stanowią one ważną część kultury ludzkości, bogactwo różnorodności społeczno-kulturowej i rezerwuar praktycznych wartości kulturowych, dając możliwość praktycznego udziału wszystkim ludziom i stanowiąc rodzaj uzupełnienia i przeciwwagi dla sportów „globalnych”. Są one rdzeniem działalności TAFISA (TAFISA Traditional Sports and Games 2025).

Co szczególnie istotne, w przeciwieństwie do tzw. megaeventów sportowych z igrzyskami olimpijskimi na czele tego typu wydarzenia sportowe dają szansę praktycznego udziału wszystkim chętnym w niemal wszystkich zabawach, grach, sportach, tańcach i innych formach kultury fizycznej prezentowanych podczas tego wydarzenia. Igrzyska TAFISA są wykorzystywane dla dobra globalnego społeczeństwa jako alternatywa dla megaeventów sportowych i ich uzupełnienie. Oferują możliwość praktycznego doświadczania różnorodności kultury sportu tym wszystkim, którzy chcą uczestniczyć w życiu sportowym, ale nie na poziomie elitarnym. Takie wydarzenia mogą też stanowić istotne atrakcje rozwijającej się turystyki sportowej i kulturowej (Buczkowska, 2011; Prabucki, 2014; Malchrowicz-Mośko, 2018; Richards, 2001).

Zakończenie

Światowe Igrzyska Sportu dla Wszystkich, pod auspicjami TAFISA, UNESCO i MKOl, stanowią przykład kulturowo-sportowego wydarzenia, które wpisuje się w ważny kontekst współczesnego świata – fenomen odradzającej się etniczności, którą Wojciech Burszta określił jako posiadającą „niezbywalny czar” (Burszta, 2004: 147), wszechobecnej we współczesnym świecie. Jej ważną częścią składową jest tożsamość kulturowa, której niezwykła siła powoduje, że nawet w dobie silnej globalizacji świat nie stał się, przynajmniej kulturowo, homogeniczny. Wszechobecna wielokulturowość i różnorodność kulturowa stanowią zjawiska komplementarne wobec zagadnienia etniczności (Posern-Zieliński, 2005).

W tym kontekście ruch rewitalizacji sportów tradycyjnych, którego instytucjonalnym oparciem stała się TAFISA, a praktycznym wyrazem integrującym narody z całego świata Światowe Igrzyska Sportu dla Wszystkich, jawi się jako mało jeszcze doceniane, a wykazujące niezwykle potencjał poznawczy pole badawcze, czekające na większą, antropologiczną uwagę.

Literatura

- Barreau, J.J. (1998). Traditions festives, activites ludiques et spectacle sportif. W: J.J. Barreau, G. Jaouen (red.), *Les jeux populaires. Eclipse et renaissance* (s. 17–32). Morlaix: FALSAB.
- Barreau, J.J., Jaouen, G. (red.). (1999). *Les jeux traditionnels en Europe*. Morlaix: FALSAB.
- Blanchard, K. (1995). *The Anthropology of Sport*. Westport, CT – London: Bergin and Garvey.
- Bronikowska, M. (2008). *Od sobótki do piłki nożnej polskiej: polskie tradycyjne zabawy i gry w koncepcji wychowania fizycznego Eugeniusza Piaseckiego*. Poznań: Akademia Wychowania Fizycznego w Poznaniu.
- Bronikowska, M. (2010). Globalizacja a narodowe tradycje kultury fizycznej – szansa czy zagrożenie? W: Z. Dziubiński, P. Rymarczyk (red.), *Kultura fizyczna a globalizacja*. Warszawa: Akademia Wychowania Fizycznego w Warszawie.
- Bronikowska, M. (2013). *Słowiańskie tradycje ludowych form kultury fizycznej na przykładzie wybranych narodów*. Poznań: Akademia Wychowania Fizycznego w Poznaniu.
- Bronikowska, M. (2018). *Zabawy różnych kultur*. Swarzędz: Wydawnictwo Atena.
- Bronikowska, M., Laurent, J.F. (red.). (2015). *Recall: Games of the Past: Sports for Today*. Poznań: Oficyna Wydawnicza Atena.
- Buczkowska, K. (2011). *Cultural tourism – heritage, arts and creativity*. Poznań: Akademia Wychowania Fizycznego w Poznaniu.
- Burszta, W.J. (1998). *Antropologia kultury*. Poznań: Zysk i S-ka Wydawnictwo.
- Burszta, W.J. (2004). *Różnorodność i tożsamość. Antropologia jako kulturowa refleksyjność*. Poznań: Wydawnictwo Poznańskie.
- Caillois, R. (1997). *Gry i ludzie* (tłum. A. Tatarkiewicz, M. Żurowska). Warszawa: Wydawnictwo Volumen.
- Castells, M. (2009). *Siła tożsamości* (tłum. S. Szymański). Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Finkelkraut, A. (1992). *Porażka myślenia*. Warszawa: Wydawnictwo Nowa.
- Geertz, C. (2005). *Interpretacja kultur: wybrane eseje* (tłum. M.M. Piechaczek). Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.
- Gołębiowski, Ł. (1831). *Gry i zabawy różnych stanów, w kraju całym lub niektórych tylko prowincjach*. Warszawa.
- Groll, M., Bronikowska, M. (2015). Cultural aspects of traditional sports and games. *International Journal of Physical Education*, 3, 25–36. doi.org/10.5771/2747-6073-2015-3
- Gwóźdź, A. (2003). Media i sport. Wprowadzenie. W: A. Gwóźdź (red.), *Media, eros, przemoc. Sport w czasach popkultury*. Kraków: Wydawnictwo Universitas.

- Huizinga, J. (2007). *Homo ludens. Zabawa jako źródło kultury*. Warszawa: Aletheia.
- Huntington, S. (1997). *Zderzenie cywilizacji i nowy kształt ładu światowego* (tłum. H. Janowska). Warszawa: Wydawnictwo Muza.
- Jaouen, G. (1999.) Les sports et jeux traditionnels en Bretagne. W: J.J. Barreau, G. Jaouen (red.), *Les jeux traditionnels en Europe* (s. 75–89). Plouguerneau: FALSAB.
- Jarvie, G. (1994). *Scottish Sport in the Making of the Nation*. London: Leicester University Press.
- Jemielniak, D. (2013). Netnografia, czyli etnografia wirtualna – nowa metoda badań etnograficznych. *Prakseologia*, 154, 97–116.
- Kapuściński, R. (2004). *Wojna futbolowa*. Warszawa: Wydawnictwo Czytelnik.
- Knapski, G. (XVII w.). *Grać w piłkę wolę niż w Kaptywusa* (b.m.w.).
- Lavega, P. (2006a). Los juegos y deportes tradicionales en Catalunya. W: P. Lavega (red.), *Games and Society in Europe* (s. 113–131). Valencia–Barcelona: Asociación Europea de Juegos y Deportes Tradicionales.
- Lavega, P. (2006b). Traditional sports and games in 21st century Europe: Future challenges. W: P. Lavega (red.), *Games and Society in Europe* (s. 281–287). Valencia–Barcelona: Asociación Europea de Juegos y Deportes Tradicionales.
- Lipoński, W. (2000). *Olimpizm dla każdego*. Poznań: Akademia Wychowania Fizycznego w Poznaniu.
- Lipoński, W. (2004). *Rochwist i palant*. Poznań: Akademia Wychowania Fizycznego.
- Lipoński, W. (2008). *Encyklopedia sportów świata*. Poznań: Oficyna Wydawnicza Atena.
- Lipoński, W. (2012). *Historia sportu*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- MacClancy, J. (1996). Sport, identity and ethnicity. W: J. MacClancy (red.), *Sport, Identity, and Ethnicity*. Oxford: Berg.
- Malchrowicz-Moško, E. (2018). *Sport Tourism*. Poznań: Akademia Wychowania Fizycznego.
- Mandela, N. (2024). *Long Walk to Freedom: The Autobiography of Nelson Mandela*. London: Little, Brown Book Group.
- Marchand, J. (1990). *Sport for All in Europe*. London: HMSO.
- Piasecki, E. (1916). *Zabawy i gry ruchowe dzieci i młodzieży – ze źródeł dziejowych i ludoznawczych, przeważnie rodzimych i z tradycji ustnej*. Kijów: Nakładem Książnicy Polskiej Towarzystwa Nauczania Szkoły Wyższej.
- Piasecki, E. (1959). Tradycyjne gry i zabawy ruchowe oraz ich geneza. W: M. Godycki (red.), *40 lat od Katedry Wychowania Fizycznego UP do Wyższej Szkoły Wychowania Fizycznego w Poznaniu*. Poznań: Wyższa Szkoła Wychowania Fizycznego.
- Posern-Zieliński, A. (2005). *Etniczność. Kategorie. Procesy etniczne*. Poznań: Wydawnictwo PTPN.
- Prabucki, B. (2012). Sport jako element tożsamości etnicznej. Antropologiczna analiza na przykładzie Szkotów. *Etnografia Polska*, 56(1–2), 121–142.
- Prabucki, B. (2014). Basque festival Aste Nagusia as an interesting example of cultural and sport tourism. W: F. Dias, J. Kosmaczewska, S. Oliveira (red.), *New Trends in Tourism Research – a Polish Perspective* (s. 80–98). Leiria: GITUR.
- Prabucki, B. (2022). *Traditional Sports and Games in the Contemporary World: The New Face of Sport?*. Newcastle upon Tyne: Cambridge Scholars Publishing.
- Richards, G. (2001). Development of Cultural Tourism in Europe. W: G. Richards (red.), *Cultural Attraction and European Tourism*. Cambridge: Cabi.

- Riordan, J. (1977). *Sport in Soviet Society*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Robakowski, W. (1935). *Polska gra sportowa „Pierścieniówka” dla młodzieży i starszych*. Łódź.
- Sands, R. (2002). *Sport Ethnography*. Champaign, IL: Human Kinetics.
- Strutt, J. (1810). *The Sports and Pastimes of the People of England* (2nd ed.). London: Methuen & Co.
- Turner, V.W. (1982). *From Ritual to Theatre: The Human Seriousness of Play*. Baltimore, Md: PAJ Publications.
- Tylor, E.B. (1879). The history of games. W: E.M. Avedon, B. Sutton-Smith (red.), *The Study of Games* (s. 62–76), New York: J. Wiley.
- Walter, G. (2006). *Berlin Games: How Hitler Stole the Olympic Dream*. London: John Murray.
- 2nd TAFISA European Sport for All Games 2022 (brochure w posiadaniu współautorki).
- TAFISA 5th World Sport for All Games, Participant's Book 2012 (w posiadaniu autorów).
- TAFISA European Traditional Sports and Games Festival Perugia 2022 (brochure w posiadaniu autorów).
- TAFISA Annual Report 2018 (raport w posiadaniu współautorki).

Źródła internetowe

- About TAFISA, <http://tafisa.org/about-tafisa>, dostęp: 7.02.2025.
- The African Gourmet, <https://www.theafricangourmet.com/2015/06/intonga-stick-fighting-penalty-for.html>, dostęp: 13.02.2025.
- Asian Sport for All Association, <https://asfaa.org/news.php?id=110>, dostęp: 4.02.2025.
- Federación de Deportes Autóctonos de CyL, <https://www.deportesautoctonoscy.es/reglamento-bolo-leones/>, dostęp: 13.02.2025.
- Gerlev Legepark Games Centre, <https://www.visitwestzealand.com/en-int/holiday-denmark/>, dostęp: 10.02.2025.
- Podolska, E., *Studenci z AWF przypominają dawne polskie gry*, https://gloswielkopolski.pl/studenci-z-awf-przypominaja-dawne-polskie-gry/ar/603909?utm_source=chatgpt.com, dostęp: 12.02.2025.
- Podstawa programowa. Wychowanie Fizyczne, <https://podstawaprogramowa.pl/Szkola-podstawowa-IV-VIII-1/Wychowanie-fizyczne>, dostęp: 31.03.2025.
- TAFISA Worlds Martial Arts Festival, <http://tafisa.org/tafisa-martial-arts-festival>, dostęp: 4.02.2025.
- TAFISA Regional Sport for All Games, <http://tafisa.org/tafisa-regional-sport-for-all-games>, dostęp: 4.02.2025.
- TAFISA Traditional Sports and Games, <http://tafisa.org/traditional-sports-and-games>, dostęp: 4.02.2025.
- TAFISA World Sport for All Games, <http://tafisa.org/tafisa-world-sport-for-all-games>, dostęp: 4.02.2025.
- TAFISA World Walking Day, <https://www.worldwalkingday.org/>, dostęp: 4.02.2025.